

Claude Bourgelat, promotor de l'academicisme veterinari

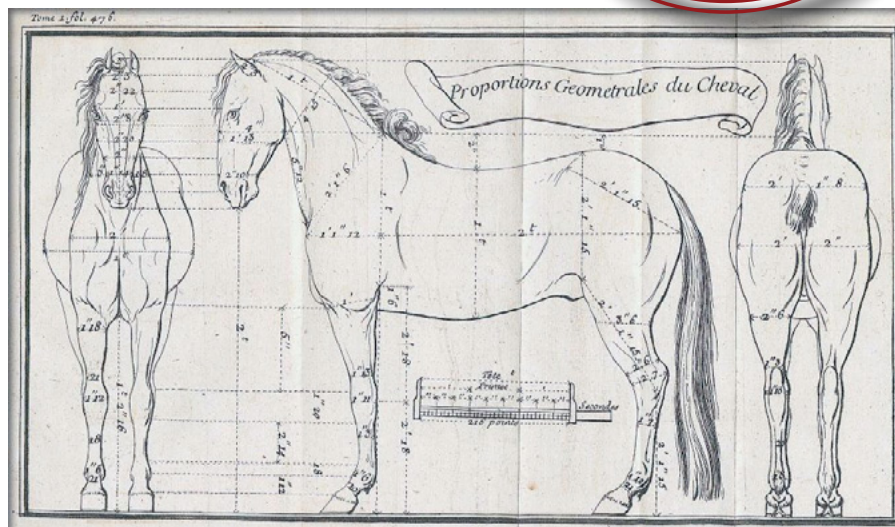
Enguany celebrem el 250è aniversari de la creació de la primera escola de veterinària a Europa. Efectivament, el rei Lluís XV va ordenar el 1761 que es fundés a la ciutat de Lió (França) el primer centre d'ensenyament superior adreçat a capacitar els futurs professionals de la veterinària francesa de mitjan segle XVIII. I ho va fer en un context particularment crític per a la sanitat animal europea.

Contextualització veterinària

La veterinària del 1700 encara estava molt vinculada amb les tradicions medievals i relacionada pràcticament en exclusiva amb el cavall com a força militar, motriu i de treball de la societat del moment. La resta d'animals domèstics eren tractats per curanderos, predicadors i els costums adquirits per la població rural, que ignorava els avenços del coneixement de la ciència veterinària. Per això ens trobem que els que exerceixen la veterinària estan molt relacionats amb el món militar i vinculats a l'art de la ferradura.

Terminològicament parlant, reben diverses denominacions segons el lloc on exerceixen la professió, sovint vinculada amb l'exèrcit: *maréchal* (França), *menesca* (Corona d'Aragó), *albèitar* (Corona de Castella) són algunes de les accepcions que expressen un mateix concepte: guariment de la salut animal. Amb tot, al segle XVIII la professió estava molt devaluada i mancada d'una praxi científica que la ubiqués al nivell que requeria la problemàtica sociosanitària del XVIII. Només des de l'àmbit mèdic s'intentava donar-hi resposta analitzant les causes i actuant amb les mesures preventives

i de salut pública als focus epidèmics que s'anaven generant.

Anatomia del cavall per Bourgelat
©Vet2011

Ens situem, però, en un context de mentalitat il·lustrada en què el pensament fisiocràtic de [Quesnay](#) i la interdisciplinarietat mèdica i naturalista de [Buffon](#) van tenir un pes substancial en el futur dels fonaments ideològics de la veterinària moderna com a suport del progrés nacional i la interrelació amb la resta de disciplines biomèdiques del moment.

Els il·lustrats consideraven que l'agricultura i la ramaderia eren fonts de riquesa nacional; però era un sector encara molt limitat pel seu caràcter autosuficient i gens mecanitzat. Pel que fa a la cria de bestiar, era necessari no tan sols per al consum de les famílies, sinó també com a força per al transport i els exèrcits, que orientaven les decisions que havien de prendre els diferents governs europeus.

La conseqüència directa de la cria del bestiar i de la insalubritat de les explotacions va ser la proliferació

d'epidèmies, que van generar períodes d'escassetat d'aliments i fam en les poblacions. Tot això va fer palesa la necessitat de protegir les pastures i de formar els pagesos perquè poguessin col·laborar en l'aplicació de mesures emanades des d'una òptica científica més actual: restriccions en el moviment del bestiar, importacions-exportacions, denúncia obligatòria dels brots epidemiològics, aïllament d'individus malalts i sacrifici de caps de bestiar afectats van ser algunes de les mesures que van dur a terme els responsables de la sanitat pública.

La tasca que restava per fer era gegantina i el monarca Lluís XV va confiar en les elits il·lustrades per portar a terme la reforma que requerien les necessitats del moment. Alguns dels joves polítics emergents, com [Henri Bertin](#), van tenir un paper clau en la consecució de la nova professió veterinària.

L'aprenent de bibliòfil

Claude Bourgelat, promotor de l'academicisme veterinari (continuació)

La primera école a Europa

[Claude Bourgelat](#) (1712-1779), amb una bona formació literària, va fer carrera inicialment com a advocat i aviat es va relacionar amb els cercles de la burgesia lionesa. El seu matrimoni li va permetre d'entrar en el primer

Segell commemoratiu de Claude Bourgelat
©Vetideo.fr

nivell nobiliari, *écuyer du roi*, fet que el va afavorir per seguir a París una carrera d'equitació, la seva gran passió. El 1740 va ingressar a l'Académie du Roi a Lió, on va poder adquirir les bases pedagògiques per concebre la futura escola de veterinària.

El 1754 Henri Bertin va arribar a Lió en qualitat de lloctinent, els avui prefectes de departament, i dins l'Académie va establir una estreta amistat amb Bourgelat. Amb una carrera brillant, Bertin va arribar a controlar les finances del regne francès i, persuadit per Bourgelat, va aconsellar al monarca la creació d'una professió que permetés lluitar contra les epidèmies que malmetien el bestiar com un factor clau d'interès per a l'economia del país. Així doncs, per decret del *Conseil du Roy*, i amb un informe previ favorable del magistrat [Guillaume Malesherbes](#), protector del grup d'enciclopedistes, amb data de 4 agost de 1761, es va autoritzar a Bourgelat que obrís una escola de veterinària als afores de Lió, «où l'on enseignera publiquement les principes et la méthode de guérir les maladies des bestiaux,

ce qui procurera insensiblement à l'agriculture du Royaume les moyens de pourvoir à la conservation du bétail dans les lieux où cette épidémie désolé les campagnes». Bourgelat va ser nomenat *directeur et inspecteur général de l'École Vétérinaire de Lyon et de toutes les écoles vétérinaires établies et à établir dans le royaume*, i més endavant *commissaire général des haras du Royaume* (cap de les cavalleries del regne de França).

Aquesta nova institució es va trobar, però, amb una certa oposició interna, com la propugnada per [Philippe Étienne Lafose](#), mariscal en cap del rei, que va redactar una obra cabdal

Avantcoberta dels *Éléments d'Hippiatrique*.
La Lum de la raó il-lumina la pràctica veterinària
©Vet2011

al seu moment, *Course d'hippiatrie ou traité complet de la médecine des chevaux* (1772), que propugnava una visió encara més elitista de la veterinària, enfocada exclusivament als cavalls, i que va fer campanya contra Bourgelat fora de les fronteres franceses.

El primers plans d'estudis eren de tres a cinc anys i estaven estructurats per estacions de l'any: hivern/primavera i estiu/tardor. Les disciplines relacionades amb els cavalls hi eren molt presents, tot i que hi podem trobar algunes matèries força sorprenents als ulls actuals: «Matèria mèdica interna i externa» (reducte medieval), «Aparells i embenats» o bé «Teoria i pràctica de les operacions manuals tallant i cremant el cos dels animals vius» (l'actual cirurgia amb pràctiques crematòries de ferides). Per primer cop s'introduïa com a matèria la higiene, clau per atendre la gravetat de les epidèmies del bestiar.

En un antic alberg, l'École va acollir el primer alumne el 1762. Quatre anys més tard es va inaugurar l'École de Maisons-Alfort (París), el 1765, també sota la direcció de Bourgelat. Una novetat significativa de les primeres promocions que cursaven els estudis de veterinària va ser l'obra de les *missions*. Grups d'alumnes anaven als diferents punts on es detectava un brot epidèmic i actuaven seguint les pautes que havien après o estaven aprenent a les *écoles*. Seguint les instruccions d'experimentació de Bourgelat, es van fer inventaris i informes de les malalties tractades, una metodologia que va aconseguir salvar molts caps de bestiar i aturar l'expansió de les epidèmies amb les mesures preventives i de sacrifici de caps de bestiar infectats.

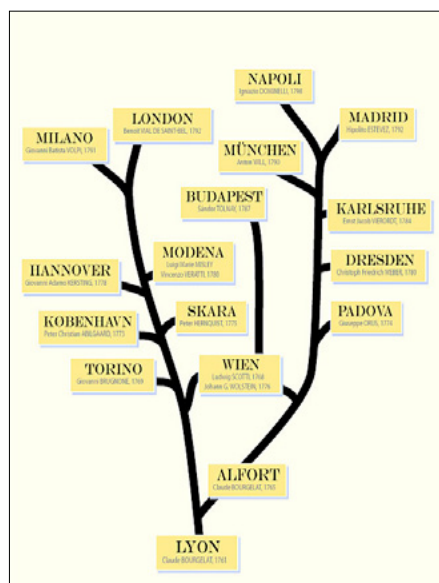
Estudiants de Suïssa, Anglaterra, Suècia, Dinamarca i Itàlia arribaven a França per rebre la capacitació i van començar a crear-se escoles per tot Europa. A Espanya, la primera escola va arribar a Madrid el 1798, gràcies a les beques que van conduir a París Segimon Malats i Codina i Hipólito Estévez Vallejo, tots dos mariscals reials durant el regnat de Carles III. Malats, català de Santa Eugènia de Berga, va ser el primer director de la Real Escuela de Veterinaria de Madrid (1792).

L'aprenent de bibliòfil

Claude Bourgelat, promotor de l'academicisme veterinari (continuació)

Obra de Bourgelat

En la seva primera etapa com a *écuyer*, el 1744 Bourgelat va preparar una primera obra coneguda com a *Le Nouveau Newcastle* (ed. esp. facs. *El Nuevo Newcastle*. Madrid: Imp.

Genealogia de l'expansió de les escoles de veterinària a Europa
©Vet2011

De Sancha, 1801 [Catàleg UAB]; ed. angl. *A New System of Horsemanship* / Richard Berenger. Londres: Henry Woodfall, for Paul Vaillant, 1754 [Catàleg UAB]). Una nova edició de l'obra apareguda el 1700 del duc de Newcastle, i que Bourgelat va ampliar i mantenir amb autoria anònima, és un tractat de doma i equitació confeccionat per fer-lo servir com a manual pels seus alumnes a l'escola d'ensinistrament equí que tenia a Lió. Més endavant va publicar els *Éléments d'Hippiatrique* I-II (1750-1753), una obra que ja tractava el cavall des de tots els punts de vista: anatomia, fisiologia, patologia, higiene i terapèutica, i amb nocions de producció i selecció. És de les primeres obres que tracten les malalties dels cavalls des d'un punt de vista global i alhora amb un criteri científic en què preval l'experimentació,

el raonament i la deducció davant l'empirisme metodològic existent. Està parcialment traduïda a l'anglès: Richard Berenger, *The history and art of horsemanship* (Londres: T. Davies – T. Cadell, 1771) [Catàleg UAB].

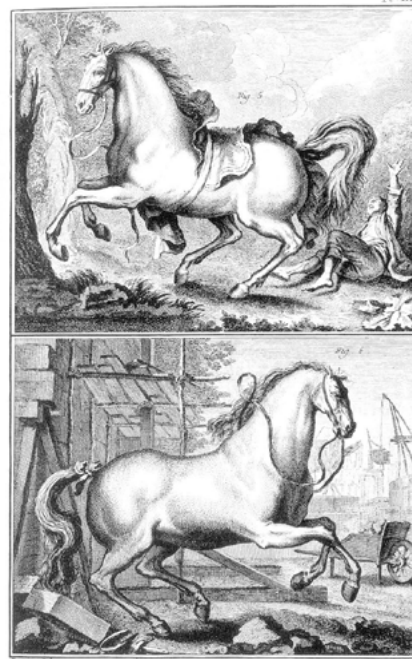
Bourgelat estava força vinculat al grup de l'*Encyclopédie*. Amic de D'Alembert, va col·laborar en la redacció de més de 200 articles sobre equitació, cavalls i salut animal de l'*Encyclopédie* (vols. v, vi, i vii), i entre 1755 i 1757 en va redactar 250. Va ser, per tant, un dels redactors més prolífics d'aquesta obra. El seu prestigi estava en línia ascendent i va ser nomenat membre de l'Académie des Sciences de París el 1752 en reconeixement de la seva vàlua científica.

Ja en la seva etapa com a director d'escola i coordinador dels ensenyaments veterinaris a França, la seva producció bibliogràfica va créixer substancialment. Va sortir a la llum la seva gran obra veterinària generalista: *Éléments de l'art vétérinaire à l'usage des élèves des écoles royales vétérinaires. Matière médicale raisonnée, ou Précis dans les médicaments considérés dans leurs effets, avec les formules médicinales de la même école* (1761), amb edicions posteriors el 1765 i el 1796 [Catàleg UAB]. Ed. esp. facs. *Elementos de Veterinaria*. Segismundo Malats. 1r vol. Madrid: Imprenta de D. Benito Cano, 1790. 2n i 3r vols. Madrid: Imprenta Villalpando, 1800 [Catàleg UAB]. A partir d'aleshores es va generar tot un seguit d'obres que tenien en comú la presència de l'avantítol *Éléments de l'art vétérinaire*. El terme *vétérinaire* va substituir definitivament el d'*hippiatrie* als llibres de text i científics amb continguts de clínica i medicina animal.

Les obres que van veure la llum sota aquest «nou règim» són: *Matière médicale raisonnée* (1765). Ed. facs. Lió: Jean-Marie Bruyset [Catàleg UAB];

Anatomie comparée du cheval, du bœuf et du mouton (1766); una posada al dia dels *Éléments: Éléments de l'art vétérinaire à l'usage des élèves des écoles royales vétérinaires, Précis anatomique du corps du cheval, comparé avec celui du bœuf et du moutons* (1766-1769), que va tenir nombroses edicions: 1791, 1793, 1798, 1807 i 1832), i que es va traduir a diversos idiomes com a manual de curs per als estudiants. Ed. esp. facs.: *Exterior del caballo*. Hipólito Estévez. Madrid: Imprenta de D. Benito Cano, 1794 [Catàleg UAB].

Seguiran altres obres menors, com ara: *Art vétérinaire, ou Médecine des animaux* (1767); *Traité de la conformation extérieure du cheval, de sa beauté et de ses défauts* (1769), parcialment reproduït per Malats a *Nuevas observaciones físicas, concernientes a la economía rural, cría, conservación y aumento del ganado caballar* (Madrid: Imprenta de Manuel González, 1793) [Catàleg UAB]; *Essai sur les appareils et sur les bandages propres aux quadrupèdes*

Manège, d'après le dessin de l'auteur, gauche et droite, d'après le dessin de l'auteur.

Planxa sobre equitació a l'*Encyclopédie*
©Portail.atilffr

L'aprenent de bibliòfil

Claude Bourgelat, promotor de l'academicisme veterinari (continuació)

Coberta de l'obra *Éléments de l'art vétérinaire de 1766*
©Vet2011

(1770, 1813); *Traitement pour l'épizootie qui règne sur les bêtes à cornes* (1770); *Essai théorique et pratique sur la ferrure, à l'usage des Élèves des Écoles vétérinaires* (1771, 1805, 1813); *Mémoire sur les maladies contagieuses du bétail, avec un sommaire sur une question très-importante, et suivi de l'avis de plusieurs médecins que l'auteur a cru devoir consulter* (1775, 1783).

La seva darrera obra, *Règlements pour les écoles royales vétérinaires de France* (1777), es considera el seu testament filosòfic, on deixa clara la línia que cal seguir en l'organització dels estudis de veterinària, fonamentats en l'observació i l'experimentació. Les escoles havien de romandre obertes com a centres d'estudi animal on la medicina i la biologia tinguessin una participació activa. Un punt de vista que va tenir transcendència en el futur amb la incursió de Louis Pasteur en l'àmbit de la veterinària i el seu desenvolupament.

Per tot el que hem exposat, podem convenir que Claude Bourgelat va tenir un paper clau en els inicis de la

veterinària com a disciplina científica. I per això enguany es vol celebrar i reconèixer la tasca que han fet els veterinaris al llarg de la història com a garants de la salut mundial. Un concepte que avui dia pren cos amb la iniciativa [One Health](#), que engloba tothom implicat en la salut humana i animal.

Arreu del món es faran actes sobre la importància de la veterinària en l'actualitat i al llarg de la història. Diferents institucions han digitalitzat l'obra de Bourgelat dins [Google Books](#), el portal [Gallica](#) de la BNF, la [Bibliothèque Numérique Medic@](#) de BIU Santé i l'[École Nationale Vétérinaire d'Alfort](#). A la Facultat de Veterinària de la UAB s'està duent a terme un ampli programa de xerrades i conferències titulat [Veterinària Emprèn](#). Hi destaca la conferència del professor Martí Pumarola Batlle, «[El naixement de la veterinària](#)», ara també en difusió lliure per compartir a la xarxa.

Els veterinaris francesos quan acaben la carrera continuen jurant la deontologia professional amb el

Normativa de les escoles de veterinària de França

[serment de Bourgelat](#), l'equivalent al jurament hipocràtic de Medicina. Nosaltres avui ens adherim a la figura de Bourgelat en el seu merescut reconeixement com a fundador de la veterinària científica moderna.

Referències

ROBIN, Daniel. «Bourgelat et les écoles vétérinaires». *Bulletin de la Société Française d'Histoire de la Médecine et des Sciences Vétérinaires* 1, núm. 1 (2002).
http://sfhmsv.free.fr/SFHMSV_files/Textes/Activites/Bulletin/Txts_Bull/B1/Robin_B1.pdf

JEANJOT-EMERY, Pol. «Bourgelat en dehors des écoles vétérinaires. Les étapes de la célébrité Bourgelat et le Marquis de Mirabeau». *Bulletin de la Société Française d'Histoire de la Médecine et des Sciences Vétérinaires* 1, núm. 1 (2002).
http://sfhmsv.free.fr/SFHMSV_files/Textes/Activites/Bulletin/Txts_Bull/B1/PJE_B1.pdf

JEANJOT-EMERY, Pol. «Les origines de la médecine des animaux domestiques et la création de l'enseignement vétérinaire». *Bulletin de la Société Française d'Histoire de la Médecine et des Sciences Vétérinaires* 2, núm. 2 (2003).
http://sfhmsv.free.fr/SFHMSV_files/Textes/Activites/Bulletin/Txts_Bull/B2/Jeanjot_B2.pdf

COTTEREAU, Philippe; WEBER-GODDE, Janine. «Claude Bourgelat : un lyonnais fondateur des deux premières écoles vétérinaires du monde : 1712-1779». Lió: Comité Bourgelat. École Normale Supérieure de Lyon, 2011. [[Catàleg UAB](#)]